

Медицина БІОЛОГІЯ

Посібник
з практичних занять

За редакцією професора
О. В. Романенка

Медична БІОЛОГІЯ

Посібник
з практичних занять

За редакцією професора
О. В. Романенка

Рекомендовано
Центральним методичним кабінетом
з вищої медичної освіти МОЗ України
як навчальний посібник для студентів
вищих медичних навчальних
закладів III—IV рівнів акредитації

Київ
“Здоров’я”
2005

ББК 5я73
М42

УДК 61; 57

Автори: *О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич,
Н.Б. Власова-Шаніна, О.В. Костильов*

Рецензенти: доктор біол. наук, професор *Р.П. Піскун*, доктор
біол. наук, професор *Г.Ф. Жегунов*, доктор мед. наук *С.І. Дубінін*

Медична біологія: Посібник з практичних занять /
М42 О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич та ін.; За
ред. О.В. Романенка. — К.: Здоров'я, 2005. — 372 с. з іл.
ISBN 5-311-01371-0

Посібник з медичної біології підготовлено згідно з навчальною програмою для студентів вищих медичних навчальних закладів III—IV рівнів акредитації. У ньому подано практичні роботи за темами курсу "Медична біологія". Наведено науково-методичне обґрунтування кожної теми. Ситуаційні задачі, контрольні тести, запитання, вправи, а також ілюстрації допомагають засвоїти та закріпити набуті знання.

Для студентів вищих медичних навчальних закладів III—IV рівнів акредитації.

М $\frac{4701000000}{209 - 2005}$

ББК 5я73

ISBN 5-311-01371-0

© *О.В. Романенко, М.Г. Кравчук,
В.М. Грінкевич, Н.Б. Власова-
Шаніна, О.В. Костильов,
2005*

Передмова	6
-----------------	---

Розділ 1

БІОЛОГІЯ КЛІТИНИ	7
Тема 1. Мікроскопічні методи біологічних досліджень (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	7
Тема 2. Клітина — основна структурно-функціональна одиниця живого (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	13
Тема 3. Молекулярні компоненти клітини. Роль нуклеїнових кислот у збереженні й передачі спадкової інформації (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	25
Тема 4. Біосинтез білка, його етапи і значення. Генетичний код (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	34
Тема 5. Молекулярні основи регуляції експресії генів (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	42
Тема 6. Клітинний цикл. Мітоз (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	49
Контрольні вправи до розділу 1 (О.В. Романенко, Н.Б. Власова-Шаніна, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	60
Контрольні тести до розділу 1 (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	65
Контрольні питання до розділу 1 (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	71

Розділ 2

БІОЛОГІЯ ІНДИВІДУАЛЬНОГО РОЗВИТКУ	73
Тема 7. Статеві клітини. Мейоз. Гаметогенез (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	73
Тема 8. Онтогенез організмів. Запліднення. Дроблення (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	84
Тема 9. Гастрюляція. Гістогенез та органогенез. Періоди розвитку плода. Постнатальний період онтогенезу (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	91

Контрольні вправи до розділу 2 (О.В. Романенко, Н.Б. Власова-Шаніна, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	101
Контрольні тести до розділу 2 (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	103
Контрольні питання до розділу 2 (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	110

Розділ 3

ОСНОВИ ГЕНЕТИКИ ЛЮДИНИ	111
Тема 10. Закономірності успадкування генів, що зумовлюють прояв ознак (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	111
Тема 11. Генотип як система взаємодіючих генів організму (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	118
Тема 12. Хромосомна теорія спадковості. Повне і неповне зчеплення генів. Успадкування, зчеплене зі статтю (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	124
Тема 13. Мінливість організмів. Причини та механізми виникнення спадкових хвороб (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	132
Тема 14. Дерматографіка як метод генетики людини. Близнюковий метод (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	144
Тема 15. Генеалогічний аналіз (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	153
Тема 16. Цитогенетичний метод. Визначення каріотипу (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	162
Тема 17. Визначення Х-хроматину в соматичних клітинах. Застосування методів генетики в медико-генетичному консультуванні (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	171
Тема 18. Генетика популяції. Застосування популяційно-статистичного методу для генетичної характеристики людства (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич, О.В. Костильов)	180
Контрольні вправи до розділу 3 (О.В. Романенко, Н.Б. Власова-Шаніна, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	187
Контрольні тести до розділу 3 (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	190
Контрольні питання до розділу 3 (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	199

ЗМІСТ

Розділ 4

ЕКОЛОГІЯ ТА МЕДИЧНА ПАРАЗИТОЛОГІЯ	202
Тема 19. Організм і середовище. Людина і біосфера (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич, О.В. Костильов)	202
Тема 20. Паразитичні найпростіші. Саркодові. Інфузорії (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	212
Тема 21. Паразитичні найпростіші. Джгутикові. Споровики (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	223
Тема 22. Паразитичні плоскі черви. Сисуні (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	239
Тема 23. Паразитичні плоскі черви. Стьожкові (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	255
Тема 24. Паразитичні круглі черви (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	271
Тема 25. Овогельмінтоскопія (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	287
Тема 26. Членистоногі. Ракоподібні як проміжні хазяїни гельмінтів. Кліщі — збудники та переносники збудників хвороб (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	296
Тема 27. Паразитичні членистоногі. Двокрилі — збудники та переносники збудників хвороб (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	308
Тема 28. Паразитичні членистоногі: воші, блохи, клопи. Таргани (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	322
Тема 29. Різноманітність та медичне значення отруйних організмів (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	333
Контрольні вправи до розділу 4 (О.В. Романенко, Н.Б. Власова-Шаніна, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	344
Контрольні тести до розділу 4 (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	349
Контрольні питання до розділу 4 (О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич)	365
Література	371

Передмова

Навчальний посібник “Медична біологія: Посібник з практичних занять” відповідає навчальній програмі для студентів вищих медичних навчальних закладів III—IV рівнів акредитації, вимогам щодо теоретичної та практичної підготовки лікаря. Посібник складається з чотирьох розділів: Біологія клітини; Біологія індивідуального розвитку; Генетика; Екологія та медична паразитологія. До кожного розділу входить кілька тем та контрольні вправи, тести, запитання. Усього в посібнику розглядається 29 тем. У кожній з них показано значення її для медицини, формулюється навчальна мета, наголошується, якими знаннями та вміннями повинні оволодіти студенти, описується хід роботи під час заняття, наводяться запитання й тестові завдання з матеріалу, який вивчається. До ряду тем включено ситуаційні задачі. Для кращого засвоєння навчального матеріалу посібник ілюстровано малюнками, подано таблиці.

Автори навчального посібника — працівники кафедри біології Національного медичного університету ім. О.О. Богомольця. Усі теми в цілому, контрольні тести, вправи, питання до кожного розділу розробили та систематизували О.В. Романенко, М.Г. Кравчук, В.М. Грінкевич. У створенні ряду контрольних вправ до розділів брала участь Н.Б. Власова-Шаніна, а в підготовці матеріалів до тем 18 та 19 — О.В. Костильов.

Пропозиції, побажання та критичні зауваження, спрямовані на вдосконалення посібника, автори приймуть із вдячністю.

НАВЧАЛЬНЕ ВИДАННЯ

Романенко Олександр Вікторович
Кравчук Марія Григорівна
Грінкевич Валентина Миколаївна та ін.

МЕДИЧНА БІОЛОГІЯ

**Посібник
з практичних занять**

За редакцією професора
О.В. Романенка

Київ "Здоров'я"

Редактор *Н.П. Манойло*
Художник-оформлювач *В.С. Жиборовський*
Дизайнер *Ж.М. Головка*
Коректори *А.І. Муравік, В.І. Коваль*
Комп'ютерна верстка *В.Ю. Романенко*

Підп. до друку 20.12.04. Формат 60×90¹/₁₆.
Папір офсет. Гарн. Лінотип. Друк офсет.
Ум. друк. арк. 21,6. Обл.-вид. арк. 14,0.
Тираж 2000 прим. Зам. 5-300

Видавництво "Здоров'я",
01054, м. Київ-54, вул. Воровського, 32 Б.
Свідоцтво видавництва "Здоров'я"
№ 02473139 від 02.11.95 р.
Свідоцтво ДК № 700 від 30.11.2001 р.
E-mail: zdorovja@i.kiev.ua
<http://www.zdorovja.kiev.ua>

ЗАТ "ВПОЛ", ДК № 15,
03151, Київ-151, вул. Волинська, 60.